

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”
Інститут історії і політології
Кафедра історії слов’ян

В. З. Дебенко

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В СЕРЕДНІ ВІКИ

Навчально-методичний посібник для студентів, які навчаються на
спеціальності «Історія»

(заочна форма навчання)

Івано-Франківськ

2012

У навчально-методичному посібнику пропонується огляд найважливіших подій соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку народів Центрально-Східної Європи другої половини XV-XVIII ст. Історія населення країн Центральної та Східної Європи розглядається в контексті формування багатонаціональних держав, до складу яких вони входили.

У посібнику вміщено програму курсу, плани семінарських занять та методичні рекомендації до них, перелік питань і завдань для підсумкового контролю та список рекомендованої літератури. Нормативний курс розрахований на студентів заочної форми навчання, які навчаються на спеціальності «Історія» Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Автор: В. З. Дебенко, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії слов'ян.

Рецензенти:

В. Л. Комар, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії слов'ян Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

М. Д. Вітенко, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії слов'ян Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Рекомендовано до друку Вченою Радою Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Протокол № __ від “__” _____ 2012 р.

Зміст

Передмова.....	4
Програма курсу	5
Плани семінарських занять.....	27
Програмові вимоги.....	49
Список рекомендованих джерел та літератури.....	53

Передмова

Народи Центрально-Східної Європи відігравали значну роль в творенні європейської цивілізації. В добу Середньовіччя їх споріднювала етнічна, мовна й культурна близькість. Водночас, для країн Центральної та Східної Європи характерною була схожість соціально-економічних та суспільно - політичних процесів. Насамперед, це стосується поширення реформаційних рухів, структурної перебудови господарства, першої загальноєвропейської Тридцятирічної війни, утворення станових та абсолютистських монархій.

В даному навально -методичному посібнику основна увага зосереджена на вивченні головних подій народів Центрально-Східної Європи другої половини XV-XVIII ст. Історія слов'янських народів розглядається в контексті формування та розвитку багатонаціональних держав, до складу яких вони увійшли: Пруського королівства, Австрійської та Російської імперій, Оттоманської Порти. Вивчення історії країн Центрально-Східної Європи видається особливо актуальним сьогодні, коли народи даного регіону, долаючи різні історичні перешкоди, ведуть активний пошук нових шляхів власного етно-політичного розвитку та міжнародної інтеграції.

Програма курсу з історії країн Центрально-Східної Європи в середні віки

1. Закономірності і особливості утворення централізованих держав у Європі і в слов'янських країнах. По даному питанню потрібно розкрити закономірності утворення централізованих держав у Європі у XV-XVI ст., які характеризуються загальними процесами поглиблення суспільного поділу праці (відокремленням міст від села, спеціалізацією регіонів, виникненням промислових і аграрних зон, поглибленням спеціалізації в ремеслі), що викликало поживлення торгівлі, розвиток торговельних зв'язків і сприяло зародженню і становленню внутрішнього ринку.

Водночас в ряді країн процес утворення держав мав свої особливості. В момент їх утворення ще не утворились передумови до утворення внутрішнього ринку. Головним об'єднавчим фактором стала сильна політична загроза їх національному існуванню. Для Росії з боку татар, Габсбурзької імперії (до складу якої увійшли чехи, словаки та частина південнослов'янських народів), з боку турків. Польщі і Речі Посполитої - з боку німецьких феодалів і Росії. В цих країнах головною рушійною силою об'єднання виступила шляхта, дворянство (без бюргерства як це мало місце в ряді країн Західної Європи) і утворення таких держав відбувалося на феодалному ґрунті. До того ж в Росії, Габсбурзькій імперії та Речі Посполитій особливістю була їх багатонаціональність, окрім цього в історичній літературі не відносять Польщу до централізованих держав.

2. Утворення станових монархій, їх особливості у слов'янських країнах. Передумови і процес формування станів і станових монархій в Європі. Уява сучасників про визначення політичних обов'язків суспільно-політичних верств населення як основи станового поділу суспільства. Стани, їх політична і економічна роль у суспільному житті, їх особливості у слов'янських країнах.

Політична роль монархів і представницьких органів влади у слов'янських країнах.

3. Структурна перебудова господарства в Європі і її особливості в слов'янських країнах у XVI-XVII ст. Утворення національних держав, збільшення стану феодалів на землю. Поглиблення суспільного поділу праці, розвиток товарно-грошових відносин і викликане ними та "революцією цін" зростання цін на сільськогосподарську продукцію як передумови значного зростання зацікавленості феодалів у розширенні землеволодіння, власної оранки і закріпачення селян. Можливі, в залежності від соціально-економічного, політичного становища, щільності населення і "вільних залишків" землі, альтернативні шляхи структурної перебудови. Причини переходу Німеччини, Росії, Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини до зміцнення фільварково-помісної системи, "другого видання кріпацтва", їх наслідки в історичній літературі.

4. Загальна характеристика передумов, соціальної бази, ідеології єретичних і реформаційних рухів взагалі, їх особливості в слов'янських країнах. Контрреформація (кінець XV-XVI ст.). Ідеологічний зміст єретичних і реформаційних рухів. Розвиток самосвідомості третього стану і оформлення його політичних вимог під ідеологічними гаслами. Спроби панівних верств країн Центрально-Східної Європи використати ці рухи для секуляризації церковних земель (Росія, Польща) і для боротьби проти іноземного гноблення (Чехія, Угорщина, югославські народи). Контрреформація. Її передумови: збереження феодалізмом висхідного розвитку, необхідність ідеологічного зміцнення держав для вирішення зовнішньо-політичних завдань (Росія, Річ Посполита), організаційні заходи католицької церкви, відчуття панівного верхівкою небезпеки з боку радикальних реформаційних течій.

5. Реформація і контрреформація в Польщі.

Передумови: розвиток національної самосвідомості і зростання політичної активності шляхти, яка сподівалась таким шляхом вирішити земельне питання (було просекуляризовано землю біля 400 костьолів); незадоволення польським кліром «целібатом» і втручанням Папи Римського у польські справи. Успіхи Реформації. Сейми 1552 р. і 1555 р., їх рішення про припинення церковної юрисдикції і вільну діяльність реформованої церкви. Особливості реформації у Польщі: внаслідок економічної і політичної слабкості міст її очолила і використала для захоплення церковних земель шляхта.

Контрреформація. Налякана подіями в деяких європейських країнах, де відбулось зміцнення за рахунок феодалів бюргерів, посилення визвольної боротьби (під православними галами) на Україні і Литві польська шляхта перейшла на бік Контрреформації, маючи на меті посилити ідеологічну (на базі католицизму) єдність держави. До того ж вона мала підстави для занепокоєння в середині Польщі, де активно діяла течія аріан або «Польських братів». За цих умов вже з 70-х років XVI ст. починається активний наступ на єретичні і реформаційні рухи.

6. «Польські брати» або течія аріанів у польській реформації XVI ст.

Витоки руху: вимоги перегляду церковного вчення (заперечення троїстості бога і обряду хрещення), проголошення ідей соціальної рівності, спільного володіння майном і скасування держави, намагання вирішення цих питань шляхом пропагування християнських ідей.

Спроби створення аріанських общин і їх провал. Заборона аріанства і поступовий перехід його ідеологів на лояльні позиції щодо католицької церкви і держави.

7. Єретичний і реформаційний рух у Білорусії. Сімон Будний. Василь Типинський.

Як і в Польщі, так і в Великому Литовському князівстві ці рухи мали однакові передумови, ознаки і підтримку на певному етапі з боку шляхти, яка пізніше відійшла від них і взяла участь у Контрреформації.

Найбільш відомими діячами білоруського реформаційного руху були Сімон Будний (1533-1594 рр.) і Василь Тяпинський (1540-1604 рр.) ідеї і гасла реформації (боротьба проти церковного землеволодіння і привілеїв церкви) вони водночас використали для збереження білоруської культури, розповсюдження світських знань. В поширенні єретичних поглядів відіграли певну роль і втікачі з Московії: Ф. Косой, І. Чорний та ін. радикальні погляди у дусі анабаптизму у Білорусії пропагували Петро з Гонендзи, Якуб з Каликовки, які закликали до мирної перебудови суспільства у дусі ідеалів ранньохристиянської моралі (соціальна рівність, спільне володіння майном).

8. Єретичні і реформаційні рухи в Росії наприкінці XV-XVI ст. передумови зародження ересей (Новгород) і руху «нестяжателів».

Ніл Сорський (1433-1508 рр.), Васіан Патрікеєв (помер у 1545 р.). Максим Грек (1470-1556 рр.) і їх гасла секуляризації церковних земель, перебудови політичного устрою держави. Особливості єретичних і реформаційних рухів в Росії. Вузькість соціальної бази і «верхівковий» характер. Наголосити на зацікавленості державної влади у секуляризації церковних земель як головного фактора підтримки «нестяжательства». Розкрити причини ідеологічних коливань державної влади щодо «нестяжателів», які були викликані необхідністю підтримки офіційної церкви за умов війни з Литвою і претензій на спадкоємність Москвою ідеологічного і політичного центру православ'я (Третій Рим).

Боротьба войовничої церкви з єретиками і «нестяжателями» наприкінці XV-XVI ст. Йосип Санін (1439-1515 рр.), митрополит Даниїл, митрополит Макарій (1481-1563 рр.), їх погляди.

Радикальна течія в реформаційному русі XVI ст.. Феодосій Косой як ідеолог селянсько-плебейського руху. Його релігійна ідеологія (реформа церкви, Ісус людина а не Бог) і соціально-політичні ідеї (заклики до соціальної і політичної рівності, засудження війни і пропаганди ідей рівності і братерства усіх людей).

9. Загострення міжнародної ситуації у Європі у першій половині XVII ст. Передумови першої Європейської війни (1618-1648 рр.) і участі в ній слов'янських народів. Боротьба за збереження феодалізму і панування у Європі (з боку Папства, Габсбургів і Польщі) між цією коаліцією і Швецією та Францією, які виступили у завершальний процес формування національної і наднаціональної державності. Релігійний і політичний фактори у 30-річній війні. Протестації (1529 р.), утворення «Протестантської унії» 1608 р. «Католицької Ліги» 1609 р. Початок війни.

10. Чехія в 30-річній війні 1618-1648 років.

Загострення політичної і релігійної ситуації в Чехії, викликані політикою імператора Рудольфа II (1576-1611 рр.). Спроби зняти політичну напругу. Грамота величності (1609 р.) і її підтвердження Матвієм II (1612-1619 рр.). Чеське повстання 1618-1620 рр. Програма повсталих: наголошення на праві вибору короля, обмеження його влади законодавчим сеймом, пріоритет законів сейму над Указами імператора, свобода віросповідань. Соціальна обмеженість вимог. Спроби повсталих одержати широку міжнародну підтримку. Фрідріх Пфальцьський. Повстання трансільванського князя Бетлена Габора. Поразка на Білій горі (1620 р.) і її наслідки для Чехії.

11. Річ Посполита у Тридцятилітній війні (1618-1648 рр.).

Розглядаючи дане питання, слід розкрити як загальні передумови участі Речі Посполитої у війні на боці Габсбургів, так і династичні міркування королівського двору. Перше полягало в тому, що панівні верстви Польщі взяли активну участь у контрреформації і розраховували на підтримку Габсбургів у боротьбі з Туреччиною і у своїй експансії на Схід. До того ж польський король Сигізмунд III (1566-1632 рр.) сподівався повернути собі шведський престол, якого його позбавило протестантське дворянство, і претендував на російський престол для свого сина Владислава, обраного у 1610 р. Боярською Думою російським царем. За таких умов у зовнішньо-політичному курсі Польщі взяли гору династичні і експансіоністські розрахунки над національними інтересами, які вимагали повернення Польської Сілезії, захопленої Чехією, яка входила до складу імперії Габсбургів. Така політика Польщі привела до польсько-турецької війни 1620-1621 років (розгром польських військ під Могильовом 1620 р.) і спроби турок захопити Хотин, польсько-шведської війни 1621-1629 років (наслідком якої було Альтмарське перемир'я 1629 р., за яким вона втратила позиції на Балтиці), польсько-російські війни 1632-1634 років за умовами Поляновського миру Владислав IV (1632-1648 рр.) відмовився від претензій на російський престол).

12. Росія і Тридцятирічна війна. Російсько-польська війна 1632-1634 років. За Деулінським перемир'ям 1618 р. Польща отримала Смоленськ, Владислав IV не облишив претензій на царський престол. Ці питання, зважаючи на сприятливу міжнародну обстановку, Росія сподівалась вирішити переможною війною. У разі успіху царизм планував захопити українські і білоруські землі і посилити свої позиції у Прибалтиці. Проте, не дивлячись на підготовку, Смоленський похід був невдалий і 40-тисячна армія воєводи Шеїна капітулювала. Поляновський мир 1634 р. зберіг територіальний статус-кво. Успіхом для Росії стала лише відмова Владислава IV від претензій на російський престол.

Чехія і Словаччина наприкінці XV-XVIII ст.

1. Структурна перебудова господарства Чехії наприкінці XV-XVII століть: передумови, хід, наслідки. Утворення національної держави. Поглиблення суспільного поділ праці. Розвиток міст та їх відокремлення від сільського господарства. Початок «революції цін» і зростання попиту на сільськогосподарську продукцію. Особливості переходу Чехії до фільваркової системи. Наявність розвинутої промисловості і водночас відносні надлишки землі і нестача робочих рук як наслідки секуляризації церковних земель, війн і епідемій.

2. Зміни у соціальному та політичному становищі селян наприкінці XV-XVII ст. Вплив структурної перебудови на збільшення панських повинностей, оранки, закріпачення селян. Обмеження переходів селян у другій половині XV ст. і їх заборона Законом 1487 р. Антифеодальні виступи селян.

3. Чеські міста, ремесло, торгівля наприкінці XV-XVII ст. піднесення міст і розвиток гірничо-видобувної, скляної, паперової і текстильної промисловості. Ремесло і перші мануфактури, їх ознаки і особливості. Головні торгівельні партнери Чехії (Італія, Польща, Німеччина). Головні предмети експорту (хліб, текстиль) і імпорту (хутра, олово, сукна, шкіра).

4. Етно-політичний розвиток Чехії у другій половині XV-XVI ст. Утворення станової монархії. Законодавча і виконавча влада. Спроби зміцнення королівської влади за років правління Іржі Подебрада (1448-1471 рр.): ревізія земельних володінь, посилення ролі адміністрації, розширення привілеїв шляхти і міст. Проект 1464 р. конгрегації європейських держав. Боротьба за чеський престол Матіаша Хуньяді і Казимира Ягелончика. Правління Владислава Ягелончика (1471-1516 рр.), його сина Людвіга (Лайоша)

II (1516-1526 pp.). Ослаблення королівської влади. Махочська битва (1526 p.), загибель чеського і угорського короля Людвіга II і обрання чеським і угорським королем Фердинанда I Габсбурга.

5. Словаччина наприкінці XV-XVI ст. в складі угорського королівства, її соціально-економічний розвиток. Початок структурної перебудови господарства, зміцнення фільваркової системи, посилення залежності селян. Обмеження права переходу (1495 p.) і запровадження розпуску біглих селян (1504 p.). Селянська війна 1514 року каруців (хрестоносців) під проводом Дьорді Дожа. Загально-угорська збірка законів «Трипартикум Хунгарії» (1514 p.): станове розмежування суспільства, прав і привілеїв феодалів, закріпачення селян. Міста, ремесло, торгівля.

6. Етно-політичне становище Словаччини у складі угорського королівства наприкінці XV-XVI ст. Релігійна ситуація. Спроби верхівкової реформації і наступ контрреформації (сейм 1523 p.). Битва під Мохачем (1526 p.), загибель угорського і чеського короля Людвіга (Лайоша II) боротьба за владу Яна Запольї і Фердинанда Габсбурга. Словацькі землі під владою Габсбургів і Османської імперії у XVI ст.

7. Утворення Габсбурзької багатонаціональної монархії. Передумови і наслідки для слов'янських країн. Політична структура. Імперський статус слов'янських країн. Внутрішня і зовнішня політика Габсбургів у XVI – початку XVII ст., її вплив на слов'янські країни.

8. Чеське повстання 1618-1620 pp. Передумови, програма, хід, наслідки. Загострення політичної і релігійної ситуації в Чехії: обмеження привілеїв шляхти і міст, німецька колонізація. Маневрування імператора Рудольфа II (1576-1611 pp.) («Грамота величності» 1609 p.) і Матвія (1593-1612 pp.). Початок повстання. Програма 100 статей. Ставка на зовнішню допомогу,

перш за все Протестантської Унії і війська трансільванського князя Бетлена Габора. Поразка повсталих 1620 р. на Білій горі.

9. Етно-політичний розвиток Чехії у XVII - початку XVIII ст.

Поразка на Білій горі (1620 р.), Тридцятирічна війна (1618-1648 рр.) та їх вплив на політичне становище Чехії. Габсбурзька політика: **позбавлення її політичної самостійності і перетворення у спадкове володіння** (1627 р.); наступ католицизму і проголошення його державною релігією (Укази 1624 р., 1651-1657 рр.). і переслідування протестантів, масова еміграція; насадження німецької мови. Руйнація економічних основ лицарського землеволодіння (перерозподіл феодалних земель), етнічний фактор наступу на національне дворянство.

10. Соціально-економічний розвиток Чехії у XVII – початку XVIII ст.

Руйнація сільського господарства і міст. Скорочення майже на третину населення, площ орної землі, зубожіння селян. Курс на зміцнення фільваркової системи і закріпачення селян (укази 1627-1628 рр.) «Друге видання кріпацтва». Селянське повстання (1680 р.): юридичне закріплення панщини і обмеження її трьома днями. Його оцінка в історичній літературі. Передумови і хід повстання ходів (1692-1693 рр.), його поразка.

11. Чеські міста, ремесло, торгівля XVII – початку XVIII ст.

Руйнівні наслідки війн (знищено до 80 міст), аграризація міст, негативний вплив еміграції, обмеження міського самоуправління і посилення привілеїв магнатів, вузькість внутрішнього ринку. Ремесло і мануфактура, їх особливості в Чехії (розсіяний характер і застосування примусової праці). Успіхи в розвитку видобувної, текстильної скляної промисловості, їх вихід на внутрішні і зовнішні ринки. Зародження в габсбурзькій політиці елементів меркантилізму і протекціонізму (Й. Бехер, В. Шредер) їх вплив на розвиток промисловості і торгівлі.

12. Етно-політичний розвиток Словаччини XVII – початку XVIII ст.

Складність геополітичного становища як прикордонної зони і народу під владою Габсбургів і османів (до 1699 р.) викликані цим особливості в політиці Габсбургів щодо угорського королівства, до складу якого входила Словаччина. Антигабсбурзький виступ (1644-1645 рр.) трансільванського князя Дьорді І Ракоці. Лінузький мир 1645 р. Посилення політики католицизму, переслідування протестантів (Укази 1651 р. і 1657 р.). рух Імре Тьокелі (1678-1685 рр.) і участь в ньому словаків. Поразка руху І.Тьокелі. **Втрата Угорщиною політичної самостійності (1687 р.)** і перетворення на спадкоємне володіння Габсбургів. Наступ Габсбургів на станіві привілеї і посилення католицизму.

13. Рух Ференці ІІ Ракоці (1703-1711 рр.) і участь у ньому словацького населення. Передумови анти габсбурзького повстання. Повстання в північній Словаччині 1702, 1707-1708 років. Орієнтація на допомогу Франції і Росії. Протириччя в керівництві і усунення від нього селянських ватажків Томаша Есе, Томаша Барбелі, Альберта Кіша. Поразка повстання. Сатмарський мир 1711 р. Рух словацьких і українських опришків під проводом Юрія Яношика 1711-1713 рр. Денаціоналізація пануючого стану і перерозподіл земельних володінь.

14. Економічний розвиток Словаччини у XVII – початку XVIII століть. Спустошення країни в наслідок війн. Скорочення оранки і земельних наділів. Нестача робочих рук. Посилення закріпачення селян і заборона (1715 р.) їх переходів. Занепад і аграризація міст. Застосування перших мануфактур на примусовій праці за Ференца ІІ Ракоці (1703-1711 рр.) з орієнтацією їх на державне замовлення і потреб війська. Розвиток видобувної, текстильної промисловості, виробництва зброї.

15. Етно-політичний розвиток Чехії під владою Габсбургів у XVIII ст. передумови переходу Габсбургів до «освіченого абсолютизму». Політика і реформи Марії Терезії (1740-1780 рр.), Йосипа II (1780-1790 рр.) і її наслідки для Чехії. Військова реформа (1748 р.), запровадження рекрутських наборів, створення військових округів, збільшення чисельності армії. Судова реформа (1753 р., 1768 р., 1776 р.): створення єдиної збірки законів, цивільного і кримінального кодексу, заборона катувань і обмеження застосування смертної кари. Зміцнення центрального і місцевого управління, не зведення Чехії до рівня габсбурзької провінції (1784 р.) і запровадження німецької мови як державної.

16. Соціальне становище населення Чехії у XVIII ст. передумови, хід і наслідки Чеського повстання 1775 р. Підготовка повстання. «Селянське губернаторство». Програмові вимоги поміркованих і радикалів. Причини поразки. Наслідки. «Патент про панщину» (1775 р.): підтвердження 3-денної панщини, зменшення обсягу робіт і їх регламентація. Запровадження на коронних землях Чехії системи Рааба: скасування особистості залежності і надання права викупу землі і селянам. «Патент про толерантність» (1781 р.): проголошення свободи віросповідань, секуляризація церковних земель, курс на світський характер освіти. «Патент про підданих» (1781 р.) – скасування в Чехії особистої залежності селян.

17. Економічний розвиток Чехії у XVIII ст. Заохочувальна політика Габсбургів розвитку чеської промисловості. **Протекціонізм і меркантилізм.** Розвиток текстильної і скляної промисловості, вихід її продукції на зовнішній ринок. Скасування регламентації цехів у найважливіших галузях виробництва. Зростання чисельності мануфактур (до 250), робітників (до 190 тисяч), концентрація мануфактурного виробництва.

18. Етно-політичний і соціально-економічний розвиток Словаччини у XVIII ст. Особливості габсбурзької політики стосовно

угорського королівства, до складу якого входила Словаччина. Спроби поширення на Угорщину габсбурзького законодавства. Опір угорських феодалів реформам (оподаткування дворян, скасуванню особистої залежності селян у 1784 р., скасуванню станових виборів у місцеві органи управління у 1785 р.). Їх курс на аграризацію країни. Розвиток мануфактурного виробництва у видобуванні (дорогоцінних металів) і чавунно-ливарній промисловості.

19. Чеська мова, освіта і література наприкінці XV-XVIII ст. Формування мови чеського народу у XV-XVI ст. Каліцька Біблія (1579-1593 рр. у 6-ти томах), як зразок тогочасної літературної мови. Перші граматика Я. Богослова і Бенедикта Нудоусерського та перші словники. Занепад чеської мови після поразки на Білій горі і намагання обмеження її вжитку Габсбургами. Відродження чеської мови з другої половини XVIII ст. Павло Долежал і його «Чеська граматика», «Чесько-словацька орфографія». Початок книгодрукування з 1468 р. «Чеські брати» і їх роль у збереженні національної культури. Ідеї Петра Хельчицького (1390-1460 рр.), Луки (1460-1528 рр.) про необхідність реформації церкви, християнську мораль і соціальну рівність. Роль Луки і Яна Богослова у розвитку освіти і національної самосвідомості. Ідеї гуманізму в літературі XVI ст. Богуслав Гасистейн, Гінек із Подебрада, Даніїл Адам. Празький університет. Письменники XVIII ст. Патріотична поезія Вацлава Тома (1756-1816 рр.) і Пухмейєра.

20. Наукові знання в Чехії наприкінці XV-XVIII ст.: історичні знання. Історія «Общини чеських братів» Яна Богослова (1523-1571 рр.). Хроніки: «Празька» Бартоша писаря «Чеської землі». «Про Жижку» Мартина Кутина. Дослідники історії чеської церкви Богуслав Бальбін (1621-1688 рр.) і Павло Скала (1583-1640 рр.). Переклади, подорожі, мемуари. Засновник нової чеської історіографії Мартин Пельц (1734-1801 рр.) і його «Нова чеська хроніка». Йозеф Домбровський (1753-1829 рр.) як один із засновників

слов'янознавства і його історико-публіцистичні праці про видатних діячів і події чеської історії.

Наукова діяльність Данила Валеславина (1546-1605 рр.): видавнича, перекладацька, укладання словників. Педагогічна діяльність Яна Амоса Коменського (1592-1670 рр.). Видатний чеський анатом, фізіолог і хірург Георг Прохазка (1749-1820 рр.). Заснування ним анатомічних музеїв в Празі (1773 р.), Відні (1791 р.) і медичного товариства в Чехії (1784 р.).

21. Ян Амос Коменський (1592-1670 рр.) як видатний просвітитель. Його життя і діяльність. Його філософські (три ступені пізнання: емпірична, наукова, практична. Три джерела пізнання: почуття, розум, віра і педагогічні погляди. Розвиток цікавості учнів, поєднання навчання і виховання, розвиток моральності і гуманізму, роль корисної праці, індивідуальний підхід орієнтація на поступове досягнення своєї мети. Ідеї створення єдиної шкільної системи і вищої освіти з навчання з 6 до 24 років. Його праці: «Материнська школа», «Чеська дидактика», «Пампедія».

22. Образотворче мистецтво, архітектура, музика, театр. Жанри: народна драма, трагедії (Дачицького - «трагедія про м'ясопуст»), на біблійні сюжети («Юдіфь», «Книга царств»). Значне зростання перекладних і власних драм (понад 300 у репертуарі) у XVIII ст. готика (Церква С. Варвари на Кутній горі XVI ст. Матвія Райська і Бенедикта Рейта), ренесанс (Королівський палац XVI ст. Джовані це Спаціо у Празі). Поява подвійних вікон і мармурового оздоблення), бароко в архітектурі і будівництві. Живопис. Поява елементів реалізму в зображенні святих XVI ст. Портретний живопис XVII-XVIII ст.: Кареда Шкрета (1610-1674 рр.), Петра Брандля (1668-1739 рр.). В. Райнера (1689-1743 рр.). Скульптурна майстерня М. Брауна у Празі і її скульптурні портрети Карла IV (1730 р.) та ін. Розвиток музики і започаткування чеського музичного національного відродження у творчості Богуслава Черногорського (1684-1742 рр.).

23. Словацька культура у XVI-XVIII ст. Вплив «гусизму» на розвиток словацької культури XVI-XVIII ст. Діяльність ректора Жилинської школи Юро Бановського в галузі освіти і як фольклориста. Юрій Торжановський (1591-1637 рр.), його пісні, збірка протестантських молитов у збірці «Аугсбурзька конфесія». Словацька мова, література, освіта. Роль чеської і латинської мов у Словаччині. Вавринець Бенедикті (1555-1615 рр.) – поет, мовознавець, дослідник словацької мови. Данило Горгичка (помер 1706 р.) – збирач словацького фольклору, патріот-гуманіст, дослідник словацької історії. Данило Керман (1663-1740 рр.) – автор «Словацької граматики» та історичних нарисів з історії словацького народу. започаткування створення словацької літературної мови у словниках Павла Долежала і словниках та граматиці просвітителя і мовознавця А. Берналаока (1762-1813 рр.). Словацька готика (ратуша у Банській Бистриці) і бароко (костюл Альжбетінок і палац Естеразі у Братиславі). Зростання реалізму в портретах державних діячів художника Яна Купецького (його «Портрет Петра I» і «Автопортрет»).

Південні слов'янські народи під владою Туреччини у XV-XVIII століттях

1. Турецькі навали і ярмо в історичній літературі.

Організація владування і управління Османською імперією слов'янськими народами. Румелійське бейлербейство, аялети Боснія і Сербія. Кнези і кмети. Судова влада. Церква і держава. Особливості управління в Болгарії, Сербії, Боснії і Герцеговині.

2. Соціально-економічний розвиток південних слов'ян. Форми володіння землею. Державні, вакуфні землі, мюльки. Сіпахи і їх земельне володіння: тімари, зеамети, хаси. Аграризація міського населення і демографічні зміни в містах. Зовнішня і внутрішня торгівля, зміни торговельних

шляхів. Суспільні стани. Бейлербеї, беї, сіпахи, райя, войнуки, марталози, соколари, дербентджії, чуприджії.

3. Військово-ленна система: передумови її утворення (скерування на чисельно-дешеву армію), організаційні (умовне наділення землею, участь у поділі награбованого), причини занепаду (зміни в політичній обстановці в Європі, осідання сіпахів на землю і поява помість чіфтліків, зменшення війська сіпахів і зростання ролі яничар.

Болгарія наприкінці XVI-XVIII століть.

4. Соціально-економічний розвиток. Занепад військово-ленної системи і його вплив на розвиток господарства. Розвиток міст і промисловості (видобуток срібла, міді, золота і виробництво заліза), поглиблення спеціалізації і зародження внутрішнього ринку. Внутрішня і зовнішня торгівля.

5. Болгарія під час війн європейських держав проти Османської імперії. Національно-визвольна боротьба. Рух гайдуків. Австрійсько-турецька війна 1592-1606 рр. і повстання 1598 р. у Тирнові (Тодор Балина і митрополит Деонісій), повстання у Чепровці і Тирнові 1686-1688 рр. під час австро-турецької війни 1683-1699 рр. Передумови повстань, надії повсталих на Австрію і Росію. Заклики російського царизму до повстань під час російсько-турецьких війн другої половини XVIII ст. і їх наслідки. Зневіра болгарського народу у допомозі з боку Росії і Австрії.

6. Культура Болгарії наприкінці XV-XVIII ст. Мова, література, освіта. Константин філософ і його «Сказаніє о пісьменах» і «Житіє» Стефана Лазаровича. Посилення потуречення і еллінізації болгар. Домаскіни. Школи монастирів. Фольклор (гайдуцькі пісні, їх герої), архітектура, ремесло.

Югославські народи у XVI-XVIII ст.

7. Боротьба Сербії, Македонії, Боснії і Герцеговини проти турецького ярма у XVI-XVII ст. Рух гайдуків і повстання (1592 р., 1595 р., 1597 р.) під час австро-турецької війни 1592-1606 рр., повстання під час австро-турецької війни 1683-1699 рр. і створення антитурецької «Священної ліги» (1684 р.). Перемога під Віднем (1683 р.) Яна III Собеського. Походи на Азов (1695-1696 рр.) Петра I. Захоплення турецькими військами Белграду (1690 р.) і масове переселення сербів у габсбурзькі володіння. Карловицький мир (1699 р.) і захоплення Австрією частини Угорщини, Трансильванії, Хорватії, Словенії і Росією Азова.

8. Соціально-економічний розвиток і політичне становище Сербії, Македонії, Боснії і Герцеговини у XVIII ст. Турецька політика: переселення на сербські землі албанців – мусульман, обмеження політичної діяльності православної церкви. Ліквідація Печської патріархії (1766 р.) і Охридського архієпископства (1767 р.). Криза військової системи і перехід до чіфтликівської системи господарювання: її вплив на політичне становище і розвиток господарства. Особливості соціально-економічного розвитку різних регіонів. Народно-визвольний рух під час австро-турецьких війн (1716-1718 рр., 1737-1739 рр.) і австро-російської-турецької війни (1787-1791 рр.).

9. Чорногорія і її боротьба за незалежність у XVII-XVIII ст. Соціально-економічний розвиток і політичне становище. Аграризація країни і племінні союзи. Антитурецький рух (1645-1669 рр., 1688 р.). підкорення Чорногорії турками і ліквідація її автономії (1692 р.). Державна і релігійна діяльність митрополита Даниїла Негоша (1670-1735 рр.), його зв'язки з Росією. Його спадкоємці Сава і Василь (1750-1766 рр.) і Самозванець Степан Малий (1767-1773 рр.). Походи турецьких військ проти Чорногорії у 1787 р., 1796 р. і фактичне здобуття незалежності у 1796 р. за часів правління Петра I Негоша (1781-1830 рр.).

10. Хорватія під владою Габсбургів у XVI-XVIII ст.

Політичне становище і соціально-економічний розвиток Хорватії у XVI ст. Боротьба за владу між Габсбургами і Заполяї (1526-1527 рр.) після поразки у Махоцькій битві і загибелі угорського короля Людовика (Лайоша) II (1526 р.). Боротьба з походами турок (1532 р., 1538 р.). І заходи по посиленню оборони. Захоплення хорватської території і входження решти території до складу імперії Габсбургів. Утворення військового кордону з хорватських, волоських, сербських, боснійських біженців. Граничари, їх організація і господарство. Оборона Міклошем Зринським (1566 р.) Сігету від турків. Руйнація господарства, аграризація країни і міст. Австрійська колонізація, зростання експлуатації і опір селян. Повстання Матії Губеца (1573 р.): його рушійні сили, програма створення селянської держави, причини поразки. Релігійна ситуація.

11. Етно-політичне і соціально-економічне становище в Хорватії у XVII ст. Посилення влади Габсбургів над Хорватією за Рудольфа II (1576-1612 рр.). Зростання австрійської колонізації і феодалного землеволодіння, обмеження автономії і підпорядкування банських військ; спроби обмеження прав влахів і граничар. Їх перетворення на феодално-залежних селян, їх виступи у 1665 р., 1692 р., 1697 р. зростання невдоволення внутрішньою централізаторською і зовнішньою (відсутність активності у боротьбі з Туреччиною) політикою за часів імператора Леопольда I (1658-1705 рр.). Змови Міклоша Зринського (1663-1664 рр.). Вештеленї (1666-1667 рр.), заколот Петра Зринського (1660-1671 рр.) та їх наслідки.

12. Етно-політичне становище Хорватії у XVIII ст. Політичні комбінації хорватської панівної верхівки на початку XVIII ст. навколо питання про престолонаслідування в Австрії. «Прагматична» санкція Хорватії (1712 р.) Карла VI і державні акти Марії Терезії (1741 р., 1745 р.).

«Освічений абсолютизм» Марії Терезії (1740-1780 рр.), Йосипа II (1780-1790 рр.), їх реформи та особливості їх запровадження в Хорватії.

Військова реформа (1748 р.), створення військових округів, запровадження рекрутських наборів: реорганізація військового кордону у середині XVIII ст.: ліквідація решток самоуправління. **Судова реформа.** Роль державних судів, запровадження карного (1768 р.) і цивільного (1776 р.) кодексів. Підкорення державою церкви, проголошення віротерпимості, світський характер освіти. **Обмеження політичних прав Хорватії.** Ліквідація у 1779 р. Хорватського королівського віча і передання його функцій угорській адміністрації. Запровадження державної (1784 р.) німецької мови в Угорщині і Хорватії. Утворення 10-ти адміністративних округів на чолі з королівськими комісарами (1785 р.). Тенденції до зміцнення союзу Хорватії з Угорщиною. Визнання (1790 р.) адміністративно-політичного підпорядкування Хорватії Угорщині. Відкриття угорських шкіл.

13. Соціально-економічний розвиток Хорватії у XVIII ст. Аграрне законодавство 50-80-х років XVIII ст. і надання селянам (1785 р.) права переходу. Скасування внутрішніх митниць і власного бюджету Хорватії (1712 р.). Повстання селян (1742-1743 рр.) і граничар (1730-1731 рр., 1751 р., 1755 р.). Австрійська політика протекціонізму і меркантилізму. Пожвавлення економічного розвитку, внутрішньої і зовнішньої торгівлі у другій половині XVIII ст. Поглиблення суспільного поділу праці. Розвиток старих (суднобудування, лісопиляння, цукрова) і поява нових (тютюнова, склянна, шовкова) галузей виробництва. Мануфактури.

14. Етно-політичний і соціально-економічний розвиток Словенії у XVI-XVII ст.

Германська колонізація Словенії, початок захоплення її Австрією (1582 р.) і включення її у спадкову власність Габсбургів (середина XVI – початок XIX

ст.). Зростання товарного виробництва, збільшення податків, соціальна диференціація суспільства. селянське повстання 1515 р. Реформація в Словенії і її особливості. Протестантизм феодалів і бюргерства на чолі з П. Трубарем, А. Богоричем, Ю. Далматинцем. Боротьба за секуляризацію земель католицької церкви, проти централізаторських прагнень Габсбургів. Переміщення головних шляхів міжнародної торгівлі, Тридцятилітня війна, та її вплив на занепад господарства і міст у XVII ст.

15. Реформи Марії Терезії (1740-1780 рр.), Йосипа II (1780-1790 рр.).

Аграрне законодавство, скасування внутрішніх митниць, політика меркантилізму і протекціонізму на поживлення економічного життя Словенії, розвиток промисловості (полотняні, паперові, по виробництву шовку і скла мануфактури), торгівлі (Любляна і Трієст). Скасування особистої залежності селян, регламентація панщини.

16. Дубровницька республіка під владою Туреччини (1526-1806 рр.).

Політичне становище. Перехід з васальної залежності Угорщині у васальну залежність Туреччини (1526-1806 рр.). Особливості політичного устрою (повне внутрішнє самоуправління, власні закони із законодавчою, - Велике віче, - і виконавчою, - виборний князь, Сенат, мале віче владою) і соціально-економічного розвитку (сприяння Туреччини розвитку торгівлі і лихварського капіталу).

17. Далмація під владою Венеції (1420-1797 рр.).

Політичне становище і театр венеціано-турецьких війн (1463-1479 рр., 1499-1502 рр., 1537-1540 рр., 1570-1573 рр., 1645-1669 рр., 1714-1718 рр.). Суспільний устрій. Самоврядування міст з Великою Радою, Сенатом, виборним князем. Поширення у XVI ст. на Далмацію Венеціанських законів і запровадження намісництва. Соціально-економічний розвиток. Антифеодальні і анти венеціанські повстання у 1514 р. на острові Хвар, у 1539 р. на острові Ребе

і у 1593 р., 1596 р. Торгівля. Початок економічного занепаду у XVIII ст. Підкорення Далмації (1797 р.) Австрією.

18. Культура Сербії, Боснії, Герцеговини і Чорногорії у XVI – XVIII ст. Жанри фольклору: ліричні, обрядові і героїчні пісні. Герої епічного жанру: учасники битви на Косовому полі, династія Неманичів, гайдуки. Центри культури: монастирі у Дечені, Студениці, Мелешеві, їх роль у створенні шкіл, збереженні бібліотек, розвитку літописання. Друкарні чорногорців Юрія Черноєвича і Макарія у Цетині (1494-1495 рр.), серба Вуковича у Венеції (1520 р.) та їх роль у розвитку освіти. Релігійна спрямованість літератури. Зародження і становлення сербо-хорватської мови. Перший сербський буквар Кіпріана Речаніне (1717 р.) і його роль у започаткуванні слов'янсько-сербської літературної мови. Діяльність Д. Обрадовича (1742-1811 рр.) як поета і автора романів мемуарного жанру. Його роль як одного із засновників світської літератури і спроби її залучення до розвитку європейського літературного процесу. Історичні знання: літописи сербські і рукописи чорногорські. Ідеї слов'янської спільності у першому історичному творі сербською мовою Георгія Бранковича «Слов'янсько-сербська хроніка». Просвітительська течія в історіографії. Йован Раїч (1726-1801 рр.). Закінчив у 1756 р. Київську духовну академію. Видав 4-томну (1794-1795 рр.) «Історію різних слов'янських народів», у якій подав перший загальний опис історії південних слов'ян. Архітектура і будівництво. Мусульманський вплив: турецькі мечеті, караван-сараї, криті ринки на території під владою осман. Стиль бароко на території під владою Габсбургів. Живопис Сербії (Крачун, Чешляр) і Чорногорії (Митрофанович, Винчин). Створення у 1736 р. театру у Воєводині.

19. Культура Хорватії, Далмації, Дубровника, Словенії наприкінці XV-XVIII ст. Вплив політичного становища (Хорватія, Словенія під владою Габсбургів, Дубровник-Туреччини, Далмація-Венеція) на розвиток їх культури. Усна народна творчість у Хорватії і Словенії (казки, легенди, обряди).

Утворення і розвиток героїчного епосу про боротьбу з турками і гайдуками. **Мова, література, історичні знання в Хорватії.** Засилля латинської і німецької літературних мов в дореформаційний час і період контрреформації. Клерикальні вірші, переклади, оповідання. Роль реформаційних рухів в обстоюванні національної самосвідомості. Зародження і становлення сербохорватської літературної мови. Марко Мерулич (1450-1524 рр.) – один із засновників хорватської літературної мови, автор першого епічного твору на хорватській мові «Юдифь» і морально-дидактичних трактатів. Літературно-патріотична діяльність братів Зрінських (трактати, оповідання, поема «Сігедське лихо»). Літературна творчість Ф. Франкопана (1643-1671 рр.): використання фольклору у ліриці («Сад відпочинку») і в поемах про боротьбу з турками. Доктор права, хорватський історик Іван Луцич (1604-1679 рр.). Започаткування ним слов'янської історіографії і наукового аналізу джерел в монографії «Про королівство Далмації і Хорватії» (1666 р.). Юрій Крижаніч (1618-1683 рр.). Його перебування в Росії. Протиріччя у його історичних поглядах. Спроби створення загальнослов'янської мови, критика норманської теорії. Визнання закономірностей розвитку історії, ідеї «загальної справедливості» і слов'янської спільності та водночас різка критика слов'ян за їх фізичну і розумову неповноцінність, схилення перед іноземцями і некритичне копіювання їх досвіду. Зародження просвітительства в сатирі М. Рельковича (1732-1798 рр.) («Сатир»), В. Дожена (1720-1778 рр., «Змій семиголовий») і комедіях Т. Бреховачки (1757-1805 рр., «Матіаш»).

Мова, література, історичні знання в Словенії у дореформаційний час і період контрреформації. Роль реформаційних рухів в обстоюванні національної самосвідомості. Створення словенської азбуки ідеологом реформації П. Трубаром (1508-1586 рр.) і першої граматики (1584 р.) А. Бахоричем. Розвиток світської літератури у XVIII ст. у творчості М. Похліна, Ф. Дева, В. Водник (1758-1819 рр.) – лінгвіст, фольклорист, історик, пропагандист слов'янської спільності, перший визначний словенський поет. Видатні діячі словенського

відродження А. Лінхарт (1756-1796 рр.) – історик, драматург, засновник національного театру.

Мова, освіта, література, історичні знання в Дубровницькій республіці і Далмації. Політичне становище і його вплив на культурний розвиток. Освіта: школи, морехідні училища, гімназії у Дубровнику і Задарі. Вплив латинської та італійської мов. Дубровчанин М. Орбіні (помер у 1611 р.) – один із засновників югославської історичної науки. Його праця «Слов'янське королівство» (1601 р.) – перша спроба подати найдавнішу історію усіх слов'янських народів і південних слов'ян до турецької навали. Автор виводить родовід слов'ян зі Скандинавії, намагається довести вагомість доробку слов'ян у європейській цивілізації, показати діяльність не лише політичних діячів, але й науковців Дубровника. Розвиток художньої літератури хорватською мовою представлений творчістю М. Мерулича зі Сліпта (1450-1524 рр.), (поема «Юдифь»), Марина Држича (1589-1638 рр.) «Осман», про Хотинську війну 1620-1621 рр. з турками. Поетичні твори Д. Зроратича, Д. Буніна містять елементи поглибленого самоаналізу, невдоволення реальною дійсністю. Поезія XVIII ст. І. Джуржевича (1675-1737 рр.), А. Качича (1704-1760 рр.) відображає загальний занепад політичної кризи Далмації і Дубровника.

Будівництво, архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр югославських народів. Постійні війни, розташування у контактній зоні, впливи різних культур знайшли своє відображення у стилі будівництва фортець, церков, будинків. Із споруд XVII-XVIII ст. відомі у Любляні церква Св. Якоба і Св. Миколая, ратуша, фортеці у Далмації і Дубровнику були професійні музиканти. З них набули європейські відомості Галлу, Лукачич, Якович. У Словенії, у Любляні у 1701 р. створено Філармонічну Академію, а в 1765 р. відкрито театр. У XVIII ст. з'являються перші словенські опери Я. Беліна, «Зупана» (1780 р.), Я. Новака «Фігаро» (1790 р.).

Семінарське заняття

Тема: Єретичні та реформаційні рухи в країнах Центрально-Східної Європи в першій третині XVI - XVII ст.

1. Передумови та причини зародження єретичних та реформаційних рухів у Європі. Реформація та Контрреформація в країнах Центрально-Східної Європи.

2. Єретичні та реформаційні рухи в Польщі і Речі Посполитій, їх соціальна база, ідеологія, особливості. "Польські братчики" та їх релігійно-просвітницька діяльність. Польська Контрреформація та її методи боротьби з дисидентами.

3. Поширення єресей та реформаційного руху в Білорусії: причини, хід, наслідки.

4. Релігійна ситуація в Чехії та Словаччині. "Чеські братчики" та їх послідовники в Словаччині.

5. Реформаційні рухи та Контрреформація в словенських та хорватських землях Угорського королівства.

Реферативні роботи:

1. Зародження ідеології протестантизму в Центрально-Східній Європі.
2. Вплив Реформації та Контрреформації на суспільно-політичний розвиток слов'янських народів.

Методичні рекомендації:

По першому питанню студентам слід з'ясувати загальну характеристику передумов, соціальної бази, ідеології єретичних і реформаційних рухів в цілому. Проаналізувати ідеологічний зміст протестантизму, кальвінізму, лютеранства, цвінгліанства. Визначити причини втрати офіційною церквою авторитету в суспільстві, особливо в представників третього стану. Контрреформація, її передумови. Організаційні заходи католицької церкви

щодо зміцнення феодальної держави. Відчуття панівною верхівкою небезпеки з боку радикальних реформаційних течій. "Товариство Ісуса" – найбільш мобільна організація католицької церкви в боротьбі з протестантами.

По другому питанню необхідно охарактеризувати розвиток національної самосвідомості і зростання політичної активності шляхти. Незадоволення польським кліром "целібатом" і втручанням Папи Римського у внутрішні польські справи. "Польські братчики" або аріани : витоки руху та його ідеологія. Заборона аріанства в Польщі. Пйотрковський сейм 1562-1563 рр. – найбільші здобутки польських протестантів. Наступ польської католицької церкви на протестантів. Наслідки перемоги католицизму в Речі Посполитій на історичну перспективу.

По третьому питанню студентам важливо вивчити вплив Польщі на передумови зародження реформаційних рухів у Великому князівстві Литовському. З'ясувати позицію білоруської шляхти щодо змісту ідеологічних вчень протестантів. Звернути увагу впливу ідей та гасел білоруської реформації на збереження національної самобутності, культури, розповсюдження світських знань.

По четвертому питанню студенти повинні охарактеризувати релігійну ситуацію в Богемії, Моравії, Чехії. Вивчити вплив гусизму на розвиток і поширення протестантизму в чеських землях. "Община чеських братів" та її вчення. Наступ чеської католицької церкви на протестантів. Наслідки перемоги католицизму в Чехії та Словаччині на історичну перспективу.

По п'ятому питанню студентам потрібно виокремити причини й передумови зародження реформаційних рухів в Угорському королівстві в цілому та словенських й хорватських землях зокрема. Окремо слід наголосити на імперській політиці Габсбургів у даному регіоні Центрально-Східної Європи. Визначити особливості реформаційних рухів. Проаналізувати вплив ідеологічної боротьби на розвиток суспільно-політичної думки хорватського, словенського, угорського населення в добу Пізнього Середньовіччя.

Література:

- История Польши. В 3-х томах. – Т.1. – М., 1956.
- История Чехословакии. В 3-х томах. – Т.1. – М.,1956.
- История Венгрии. В 3-х томах (Отв. ред. В.П. Шумарин). – М., 1971. – Т.1
- История Словакии. – М., 2003.
- Кареев . Очерки истории реформационного движения и католической реакции в Польше . – М., 1986.
- Казакова И.А. Проблемы русской общественной мысли конца ХУ - первой трети ХУІ в. В советской историографии // Вопросы истории. – 1987. – № 1.
- Краткая история Венгрии с древнейших времен до наших дней. – М., 1991.
- Кригзайзен В. Кальвинисты Польши и Литвы времен саксонской династии (1696 - 1763) // Славяноведение. – 1998. – № 5.
- Культурные связи народов Восточной Европы в ХУІ веке. – М., 1976.
- Дмитриев М.В. Антифеодальные тенденции в реформационном движении в Речи Посполитой второй половины ХУІ века. // Советское славяноведение. – 1984. – №5.
- Дворнік Ф. Слов'яни в європейській історії та цивілізації. – К., 2000.
- Дейвіс Н. Європа : історія. – К., 2001.
- Зашкільняк Л. Історія Центрально-Східної Європи. – Львів, 2001.
- Проткин С.А. Реформации и общественная мысль Белоруссии и Литвы (вторая половина ХУІ - начало ХУІІ вв.). – Минск, 1970.
- Ивонин Ю.Э. Имперская идея и проблемы государственности в Западной Европе // Вопросы истории. – 1993. – № 6.
- Лаптева Л.П. Чешский мыслитель ХУ в. Петр Хельчицкий в русской историографии. П. Хельчицкий и Л. Толстой. (История Чехии) // Вест. Моск. ун-та: История. – 1996. – № 3.

- Шеретюк В. Релігійно-дисидентське питання як засіб посилення російських позицій у Польщі в другій половині ХУІ ст. // Історія України. – 1999. – № 29-30.

- Хрестоматія по истории средних веков в 3-х томах (Под ред. С.Д. Сказкина). – М., 1968. – Т.2.

- Хрестоматія по истории средних веков в 3-х томах. – М., 1970. – Т. 3.

- Фрейдзон В.И. История Хорватии. – С.-П. – 2001.

Семінарське заняття

Тема: Слов'янські країни в період європейської структурної перебудови господарства в XV - XVII ст.

1. Передумови структурної перебудови господарства європейської цивілізації та її вплив на слов'янські країни.
2. Створення та організація помісної та вотчинної системи господарювання в Російській державі.
3. Посилення феодалного гноблення, зміна становища селян та створення фільваркової системи в Польщі.
4. Перебудова аграрних відносин та перехід до панщинно-помісної системи в Чехії та Словаччині.
5. Питання про наслідки запровадження помісно-фільваркової системи в слов'янських країнах в історичній літературі.

Методичні рекомендації:

По першому питанню. Утворення національних держав, збільшення стану феодалів і зростання феодалної власності на землю. Поглиблення суспільного поділу праці, розвиток товарно-грошових відносин і викликане ними і "революцією цін" зростання цін на с/г продукцію як передумови значного зростання зацікавленості феодалів у розширенні землеволодіння, власної оранки і закріпачення селян. Можливі, в залежності від соціально-економічного, політичного становища, щільності населення і "відносних надлишків" землі, альтернативні шляхи структурної перебудови. Причини переходу Німеччини, Росії, Польщі, Чехії, Угорщини, Словаччини до зміцнення фільварково-помісної системи, "другого видання кріпацтва", їх наслідки і оцінка в історичній літературі.

По другому питанню слід вміти проаналізувати особливості утворення внутрішнього ринку Російської держави. Розкрити причини та

хід боротьби феодальної верхівки за перерозподіл земельних багатств країни. Охарактеризувати урядову політику щодо прикріплення селян до землі. Проаналізувати кріпосницьку політику династії Романових у XVII ст. Визначити причини (внутрішні та зовнішні) слабого розвитку в Росії мануфактурного виробництва. З'ясувати позитивні та негативні фактори аграрного розвитку економіки Росії.

По третьому питанню доцільно розпочати з нагадування головних тенденцій загальноєвропейського розвитку: утворення і розвитку національних і багатонаціональних держав, подальшого поглиблення суспільного поділу праці, структурної перебудови господарства, до останніх додалась і на них все більше впливала "революція цін". Усі ці процеси мали місце в Польщі, Речі Посполитій. Разом з тим потрібно наголосити, що саме в цей час було започатковано утворення і розвиток фільваркового господарства, яке багато століть було пануючим, визначало головний шлях соціально-економічного розвитку. Серед причин саме такого шляху розвитку, крім вище названих, потрібно назвати і такі, як значне зростання внаслідок війн шляхти і наявність певного резерву земельного фонду, і зростання зацікавленості шляхти за умов зростання попиту і цін на сільськогосподарську продукцію саме у фільварковій системі господарювання. Така система могла існувати лише за наявності як землі у феодала, так і залежних селян. Не випадково посилюється, започатковане ще раніше, обмеження права переходу селян, яке скасовується у 1543 р.

По четвертому питанню слід з'ясувати, який вплив на структурну перебудову господарства Чехії мали такі фактори, як утворення національної держави, поглиблення суспільного поділу праці, розвиток міст і сіл та їх відокремлення від сільського господарства, початок "революції цін" і зростання попиту на с/г продукцію, особливості переходу Чехії до фільваркової системи, наявність розвинутої промисловості і водночас відносні надлишки землі і нестача робочих рук як наслідки секуляризації церковних земель, війн і епідемій.

По п'ятому питанню слід знати наступне. Сам перехід до фільваркової системи неоднозначно розглядається в історичній літературі. Частина вчених вважає, що фільваркова система економічно виправдовувала себе і сприяла зростанню сільськогосподарського виробництва лише до XVI ст., а пізніше стала гальмом його розвитку, викликала зменшення селянського лану, зuboжіння селян, негативно вплинула на розвиток міст. На думку інших вчених, фільваркова система виправдовувала себе і в XVII ст., а деяких німецьких вчених – і в XIX ст.

Література:

- Хрестоматия по истории южных и западных славян в трёх томах. – Минск, 1987. – Т. 1.
- Хрестоматия по истории средних веков в 3-х томах / Под редакцией С. Д. Сказкина / – Т.2. – М., 1968.
- Хрестоматия по истории средних веков в трёх томах. / Умпедгиз / – Т. 3. – М., 1950.
- Всемирная история в 13 т. – М., 1958. – Т. 4.
- Волков М. Л. Центры ярмарочной торговли в Европейской России в первой четверти XVIII в. // В кн. Проблемы социально-экономической истории феодальной России. – М., 1984.
- Вопросы первоначального накопления капитала и национального движения в славянских странах. – М., 1972.
- Воробьёв В. М. Изживалось ли холопство в поместьях Северо-Запада России середины XVII - начала XVIII веков // История СССР. – 1983. – №4. – С. 113-124.
- Гросман Ю. М. Деякі спірні питання виникнення фільварково-панщинної системи в Речі Посполитій // Українське слов'янознавство. – Львів, 1971. Вип. №4.
- Дорошенко Ю. М. "Модель" аграрного строя Речи Посполитой // Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы. 1965 г. – М., 1970.

- Дружинин Н. М. Избранные труды: Социально-экономическая история России. – М., 1987.
- Иванов Ю. Ф. Некоторые вопросы аграрных отношений в Чехии XVI - XVII вв. // Вопросы истории. – 1957. – №7.
- История Европы в восьми томах. – М., 1994. – Т. 4.
- История Польши в 3 т. – М., 1956. – Т. 1.
- История СССР с древнейших времён до наших дней в 12 т. – М., 1966. – Т. 2.
- История средних веков. – М., 1871.
- Історія Центрально-Східної Європи / За ред. Леоніда Зашкільняка. – Львів, 2001.
- История Чехословакии в 3 т. – М., 1956. – Т. 1.
- История южных и западных славян в 2 т. – М., 1998. – Т. 1.
- Кошман Л. В. К вопросу о формировании русской буржуазной нации // История СССР. – 1986. – № 5.
- Козій А. М. Радянська історіографія про структурні зміни в помісному господарстві Польщі // Проблеми слов'язнавства. – Львів, 1985. – Вип. №32.
- Коротка історія Чехії і Словаччини. – Івано-Франківськ, 1999.
- Кызласов Л. Р. Народы южной Сибири в XV - XVII вв. // Вестник Московского университета. – История. – 2002. – №1. – С. 54-60.
- Преображенский А. А. XVII столетие и генезис капиталистических отношений в России // Новая и новейшая история. – 1989. – №2. – С. 108-117.
- Преображенский А. А. Об эволюции феодальной земельной собственности в России XVII - начала XVIII веков // Вопросы истории. – 1977. – №5. – С. 46-62.
- Разумовская Л. В. Очерки истории польских крестьян. – М., 1968.
- Сказкин С. Д. Очерки по истории западноевропейского крестьянства в средние века. – М., 1968.

- Фишер И. Р. Крестьянство Чехии в период позднего феодализма. – Йошкар-Ола, 1990.
- Филоненко-Алексеев Н. Ф. Некоторые общие и специфические черты вторичного закрепощения в Чехии // Вопросы истории. – 1960. – № 3.
- Хорошкевич А. Л. Формирование прибылей в торговле Прибалтики и Северо-Запада России XV - XVII вв., отражённое в советской историографии // Проблемы социально-экономической истории феодальной России. – М., 1984.
- Экономическая мысль народов России (XV - XVII вв.) // Всемирная история экономической мысли в 6 т. – М., 1987. – Т. 1.
- Якубский В. А. К вопросу о причинах развития феодальной системы в Польше // Проблемы социальной структуры и идеологии средневекового общества. – Вып. 1. – Л., 1976.
- Якубский В. А. Польское крестьянство в XVI - XVII вв. // История крестьянства в Европе в 3-х томах. – Т. 3. – М., 1986.

Семінарське заняття

Тема: Тридцятирічна війна 1618 – 1648 рр. та участь у ній слов'янських народів.

1. Загострення міжнародних протиріч у Європі та передумови першої загальноєвропейської війни 1618 – 1648 рр.
2. Чехія в Тридцятирічній війні.
3. Річ Посполита в Тридцятирічній війні.
4. Росія в Тридцятирічній війні.
5. Вестфальський мир і його вплив на європейські і слов'янські країни.

Методичні рекомендації:

По першому питанню слід звернути увагу на те, що це була війна між двома великими угрупованнями держав. Країни, що очолювали ці угруповання, з одного боку Габсбурги Австрії та Іспанії, Ватикан, Річ Посполита, католицькі феодали Німеччини, Італії, слов'янських країн, з іншого – Франція, Швеція, Данія, Нідерланди, протестанти Чехії, Німеччини, Італії, боролись за панування над усією Європою. Релігійні і політичні фактори Тридцятирічної війни. Протестації 1529 р. і утворення "Протестантської" унії 1608 р. Створення в 1609 р. "Католицької ліги". Періодизація Тридцятирічної війни. Висвітлення даного питання в історіографії.

По другому питанню необхідно висвітлити таке: загострення політичної і релігійної ситуації в Чехії, викликані політикою імператора Рудольфа II (1576 – 1611 рр.) і спроби зняти напругу. Грамота величності (1609 р.) і її підтвердження Матвієм II (1612 – 1619 рр.). Чеське повстання 1618 – 1620 рр. Програма повсталих: наголошення на праві вибору короля, обмеження його влади законодавчим сеймом, пріоритет законів сейму над Указами імператора, свободи віросповідань. Соціальна обмеженість вимог. Спроби повсталих

одержати широку міжнародну підтримку. Фрідріх Пфальцьський. Повстання трансільванського князя Бетлена Габора. Поразка на Білій горі (1620 р.) і її наслідки для Чехії.

Розглядаючи **третє питання**, слід розкрити, як загальні передумови участі Речі Посполитої у війні на боці Габсбургів, так і династичні міркування королівського двору. Перше полягало в тому, що панівні верстви Польщі взяли активну участь у контрреформації і розглядали імперію Габсбургів як оплот цієї боротьби. Водночас вони розраховували на підтримку Габсбургів у боротьбі з Туреччиною і у своїй експансії на Схід. До того ж польський король Сигізмунд III (1566 – 1632 рр.) сподівався повернути собі шведський престол, якого його позбавило протестантське дворянство, і претендував на російський престол для свого сина Владислава, обраного 1610 р. боярською думою російським царем. За таких умов у зовнішньополітичному курсі Польщі взяли гору династичні і експансіоністські розрахунки над національними інтересами, які вимагали повернення польської Сілезії, захопленої Чехією, яка входила до складу імперії Габсбургів. Така політика Польщі призвела до польсько-турецької війни 1620 – 1629 рр. (розгром польських військ під Могильовом 1620 р. і спроби турків захопити Хотин), польсько-шведської війни 1621 – 1629 рр. (наслідком якої було Ультрехтське перемир'я, за яким вона втратила позиції на Балтиці), польсько-російської війни 1632 – 1634 рр. (за умовами Поляновського миру Владислав відмовився від претензій на російський престол).

По четвертому питанню варто звернути увагу на те, що за Деулінським перемир'ям 1618 р. Польща отримала захоплений Смоленськ, Владислав IV не облишив претензій на московський престол. Ці питання, зважаючи на сприятливу міжнародну обстановку, Росія сподівалась вирішити переможною війною. У разі успіху царизм планував захопити українські і білоруські землі і посилити свої позиції у Прибалтиці. Проте, не дивлячись на підготовку, Смоленський похід був невдалий і 40-тисячна армія воєводи Шеїна капітулювала. Поляновський мир 1634 р. зберіг територіальний статус-кво.

Успіхом для Росії стала лише відмова Владислава IV від претензій на російський престол.

По п'ятому питанню розкрити хід переговорів між ворогуючими військово-політичними коаліціями. Переможці та переможені Тридцятирічної війни. Головні положення Вестфальського миру : територіальні, релігійні, політичні. Збереження "Священної Римської імперії германської нації". Наслідки Тридцятирічної війни для слов'янських народів Центрально-Східної Європи.

Література:

- История Чехословакии в 3-х томах. – Т. 1.
- История Польши в 3-х томах. – Т. 1.
- История СССР с древнейших времен до наших дней в 12-ти томах. – Т. 2.
- Поршнев Б.Ф. Тридцатилетняя война и вступление в нее Швеции и Московского государства. – М., 1976.
- Прошнев Б.Ф. Франция, Английская буржуазная революция и европейская политика в середине XVII века. – М., 1970.
- Ивонин Ю.Е. Имперская идея и проблема государственности в Западной Европе XVI века // Вопросы истории. – 1993. – № 6.
- Дипломатический словарь в 2-х томах. – Т. 1.
- Шиндлерж. Вестфальский мирный конгресс 1643 – 1648 гг. и чешский вопрос // Средние века. – Вып. 28-29 – 1965-1966.

Семінарське заняття

Тема: Внутрішньополітичне та міжнародне становище Речі Посполитої в другій половині XVIII ст. Три її поділи: передумови і наслідки.

1. Внутрішньополітичне і міжнародне становище Речі Посполитої у 60-70-х роках XVIII ст.

2. Спроби польських патріотів реформувати політичний лад Речі Посполитої у 60-70-х роках XVIII ст. і втручання іноземних держав у внутрішні справи Польщі.

3. Перший поділ Речі Посполитої: його передумови і наслідки

4. Поглиблення реформ в Речі Посполитій: протидія Росії і Пруссії. Другий поділ Польщі.

5. Національно-визвольна боротьба польського народу у 1794 році: хід, програмові вимоги, поразка. Третій поділ Польщі.

6. Три поділи Речі Посполитої в літературі.

Методичні рекомендації:

По першому питанні: розкрити внутрішньополітичну кризу Речі Посполитої, яка була викликана соціально-економічним розвитком (фільваркова система, кріпацтво, з одного боку і розвиток міст і промисловості з іншого), наявністю національних протиріч, відсутністю національної єдності польського народу, феодалною анархією. Розглянути передумови ускладнення міжнародного становища Польщі, викликаних втручанням в її внутрішні справи Росії і Пруссії, зазіханням на її територію агресивних сусідніх держав.

По другому питанні слід виявити: наявність політичної волі в польських патріотів до реформування держави і розглянути перші реформи 60-70-х років XVIII ст. по розвитку економіки, освіти, посилення центрального управління; розкрити методи втручання у внутрішні справи Польщі Росії і Пруссії, використання ними у політичних цілях як "дисидентського питання", так і заохочення певних угруповань панівного стану до феодалної анархії, що

особливо яскраво виявилось у підтримці з боку Росії православної Слуцької конфедерації, Пруссії – протестантської Торунської конфедерації, Австрії – католицької барської конфедерації.

По третьому питанні на підставі аналізу зовнішньої політики Росії середини XVIII ст. розкрити її зростаючу агресивність і викликані цим зміни щодо Польської держави. Важливо усвідомити, що тільки згода і участь Росії у територіальних загарбаннях Польщі зробила можливим її поділ між Росією, Пруссією і Австрією. Студентам слід засвоїти умови "Петербурзької конвенції" (1772 рік) про перший поділ Речі Посполитої і методи, якими вони намагались виправдати свої загарбницькі дії.

В четвертому питанні важливо показати, що і за цих складних умов у Речі Посполитій був альтернативний шанс збереження державності і, що польські патріоти, усвідомлюючи національну небезпеку, зробили чимало поглибленню реформ (особливо "чотирьохрічний сейм" 1788 – 1792 рр., Конституція 1791 р.), розвитку економіки і зміцненню Польщі. Проте саме цього не бажали допустити Росія і Пруссія, які спровокували феодальну ворожнечу, а потім під приводом наведення порядку здійснили Другий поділ Польщі. Студентам слід засвоїти умови цього поділу згідно петербурзької конвенції 1793 року.

В п'ятому питанні слід розкрити рушійні сили і хід національно-визвольного повстання 1794 року; виявити наявність у ньому різних політичних течій (поміrkовані і радикали), засвоїти матеріал про видатних польських патріотів (Т. Костюшко та інші). Цікавим було б розглянути питання про можливість повороту (під проводом польських якобинців-гогоністів) подій у разі радикалізації повстання. Слід засвоїти умови Третього поділу Польщі за Петербурзькими конвенціями 1795 і 1797 років.

В шостому питанні необхідно вивчити і співставити різні точки зору на ганебний факт ліквідації польської державності у літературі. Важливо зрозуміти, що поділи Польщі були не лише національною катастрофою для поляків, але й мали як далекосяжні політичні наслідки для європейських

держав взагалі, так і етно-політичних взаємин на майбутнє Росії і Польщі. Водночас вони, на думку проф. Берлінського університету Цернака Клауса, заклали підвалини для майбутніх спроб саме так (захопити і поділити) вирішити питання у 30-х роках ХХ ст.

Література:

- Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей. – Т.1. – М., 1956.
- «Петербургские конвенции» у кн. Дипломатический словарь в 2-х Т. – Т.2. – М., 1950.
- История Польши в 3-х томах. – Т.1. – М., 1956.
- История СССР с древнейших времен до наших дней, в 12-ти томах. – Т. 3. – М., 1967.
- Дорошенко Д. І. Нарис історії України. – Л., 1991.
- Михайло Грушевський . Історія України. – Київ-Львів, 1993.
- Ключевський В.О. Сочинения в 8-ми томах. – Т.5. – М., 1958.
- Платонов С.О. Лекции по русской истории. – СПб., 1901.
- К. Цернак. Конец эпохи великих держав // Вопросы истории. – 1993. – №5.

Додаткова література:

- Погодин А. История польского народа. – М., 1915.
- Каменский А.Б. Екатерина И // Вопросы истории. – 1989. – №3.
- Гаврюшкин А.В. Граф Никита Панин. – М., 1989.
- Нарский И.С. Философия польского просвещения. – М., 1958.

Семінарське заняття

Тема: Південні слов'янські народи під владою Османської імперії в XVI – XVIII ст.

1. Турецьке завоювання слов'янських народів Балканського півострова. Аналіз турецької навали і ярма в історичній літературі.

2. Соціально-економічний розвиток південних слов'ян в складі Османської імперії.

3. Болгарія під час війн європейських держав проти Туреччини.

4. Боротьба Сербії, Македонії, Боснії та Герцеговини проти Туреччини.

5. Чорногорія і її боротьба за незалежність у XVI – XVIII ст.

6. Дубровницька республіка під владою Туреччини в 1526-1806 рр.

Реферативні роботи:

1. Політичне становище та соціально-економічний розвиток південнослов'янських народів напередодні турецької навали.

2. Військово-ленна система: передумови її утворення та причини занепаду.

3. Використання Австрією та Росією антитурецьких повстань південних слов'ян у власній імперській зовнішній політиці.

Методичні рекомендації:

По першому питанні проаналізувати негативну роль турецького ярма в етно-політичному розвитку балканських народів у історичній літературі. Турецька військово-ленна система. Адміністративно-територіальний поділ турками підкорених слов'янських земель. Особливості управління в Болгарії, Сербії, Боснії і Герцеговині. Судова влада. Ісламізація слов'янського населення. Становище церкви. Фанаріоти. Печська патріархія. Національний гніт.

В другому питанні охарактеризувати форми володіння землею. Державні, вакуфні землі, мюльки. Сіпахи і їх земельне володіння: тімари, замети, хаси. Стан міст. Аграризація міського населення та демографічні зміни

в містах. Зовнішня та внутрішня торгівля. Зміни торгівельних шляхів. Податкова політика турків-османів. Становище селян. Суспільні стани. Османська Порта. Диван. Бейлербеї, беї, сіпахи, яничари, райя, войнуки, марталози, соколари, чупринжії, дербентжії.

В третьому питанні вивчити вплив військово-ленної системи на розвиток економіки Болгарії. Стан міст. Розвиток промисловості. Поглиблення спеціалізації і зародження внутрішнього ринку. Зовнішня та внутрішня торгівля. Визвольна боротьба болгарського народу проти Османської імперії. Рух гайдуків. Антитурецьке повстання болгар у Тирнові 1598 р. під час австро-турецької війни 1592 – 1606 рр.; болгарське повстання 1686 – 1688 рр. під час австро-турецької війни 1683 – 1699 рр. Передумови повстань, надії повстанців на допомогу Австрії та Росії. Використання Австрійською та Російською імперіями антитурецьких повстань болгар у війнах проти Туреччини у ХУІІІ ст.

В четвертому питанні звернути увагу на політику ісламізації та потураччя населення Сербії, Македонії, Боснії та Герцеговини Османською імперією. Переселення на сербські землі албанців-мусульман. Обмеження політичної діяльності православної церкви. Рух гайдуків та четників. Південнослов'янські повстання 1592, 1595, 1597 рр. під час австро-турецької війни 1592 – 1606 рр. Створення антитурецької "Священної ліги" (1684 р.). Повстання південних слов'ян під час австро-турецької війни 1683 – 1699 рр. Захоплення турецькими військами Белграду (1690 р.). Провокування Росією та Австрією антитурецьких повстань балканських слов'ян під час австро-турецьких війн ХУІІІ ст. Переселення південних слов'ян в Австрію та Росію.

В п'ятому питанні з'ясувати політичне становище і соціально-економічний розвиток Чорногорії. Аграризація країни. Племінні союзи. Антитурецькі повстання 1645 – 1669 рр. Підкорення Чорногорії турками і ліквідація її автономії в 1692 р. Державна та релігійна діяльність митрополита Данила Негоша (1670 – 1735 рр.). Російсько-чорногорські зв'язки. Каральні походи турецьких військ проти Чорногорії в 1787 р. і 1796 р. Здобуття незалежності Чорногорії в 1796 р. за правління Петра I Негоша (1781-1830 рр.).

В шостому питанні проаналізувати особливості політичного розвитку Дубровницької республіки. Перехід Дубровника з васальної залежності Угорщини у васальну залежність Туреччини (1526 – 1806 рр.). Політичний устрій. Внутрішнє самоврядування: власні закони . Сенат, законодавча і виконавча гілки влади. Соціально-економічний розвиток. Протекційна політика турецького уряду в розвитку торгівлі та лихварського капіталу Дубровницької республіки.

Література:

- История Болгарии. – М., 1954. – Т. 1.
- История Югославии. – М., 1963. – Т.1
- Новичев А.Д. История Турции. – Л., 1963. – Т.3.
- Гасратян М.А. Очерки истории Восточной и Юго-Восточной Европы в XV- XVI вв. – М., 1984.
- Гасратян М.А., Орешкова Ю.А. Очерки истории Турции. – М., 1983.
- Достян М.А. Борьба сербского народа против турецкого ига XV - начала XIX веков. – М., 1958.
- Национально-освободительное движение южных славян. – М., 1966.
- Мананчикова Н.П. К вопросу об организации ремесла в Дубровнике XIV- XVI вв. // Вопросы истории славян. – Выпуск 2. – Воронеж, 1966.
- Чудиновських С.І. Далматинське місто та його місце в історії середземноморського світу (IX-XIII ст.) // Тези доповідей Івано-Франківського педінституту . – Івано-Франківськ, 1966.
- Ю.Ковалев И.Ф., Наспер И.М. и Павлюков А.Д. О помощи России южным и западным славянам в получении образования // Славянский архив. – М., 1976.
- П.Наумов Е.П. Проблемы аграрной истории южной Далмации и торговых связей ее с Византией // Византийский временник. – Т. 37. – М., 1976.

- Фрейденберг М.М. Храрское восстание 1510-1514 гг. (Далмация. Исторический очерк) // Вопросы истории. – 1979. – № 12.
- Фрейденберг М.М. Рождение Дубровницкой республики // Вопросы истории. – 1989. – № 2.
- Егоров В.Л. Государственное и административное устройство Золотой Орды // Вопросы истории . – 1972. – №5 .
- Мартузалиев С.И. Из истории борьбы болгарских гайдуков против османского ига // Советское славяноведение . – 1986. – № 4.
- Арси Г.Л., Виноградов В.Н., Достин И.С., Наумов Е.П. Балканы в международной жизни Европы (XV - начало XX вв.) // Вопросы истории. – 1981. – №4.
- Шеремет В.И. Балканы и торговые договора Османской империи с европейскими державами: от Балта-Лиманской конвенции до Крымской войны // Советское славяноведение. – 1988. – №2.
- Кудрявцева Е.П. Королевские династии Югославии (в конце XVII – XX вв.) // Новая и новейшая история. – 1995. – № 3.
- Історія західних і південних слов'ян . – К., 2001.

Семінарське заняття

Тема: Слов'янські землі в складі Австрійської імперії у XVI – XVIII ст.

1. Чехія і Словаччина в другій половині XV – XVI ст.
2. Соціально-економічний і політичний розвиток Чехії і Словаччини в 1620-1781 рр.
3. Хорватія під владою Габсбургів у XVI – XVIII ст.
4. Словенські землі в складі Австрії та Венеції в XVI – XVIII ст.
5. Розвиток чеської й словацької культури в XVI – XVIII ст.
6. Культура Хорватії, Далмації і Словенії в XVI – XVIII ст.

Реферативні роботи:

1. Чеська і словацька культура доби пізнього Середньовіччя.
2. Розвиток культури Хорватії, Далмації і Словенії в XVI – XVIII ст.

Методичні рекомендації:

В першому питанні слід проаналізувати зміни в економічному та політичному житті Чехії. Звернути увагу на перехід до панщинно-фільваркової системи. Зміцнення королівської влади Іржі з Подебрада. Утворення станової монархії. Охарактеризувати стан економіки Словаччини. Закріпачення селян. Боротьба магнатських угруповань в Словаччині. Турецька небезпека і перехід Чехії та Словаччини під владу Габсбургів. Створення антигабсбурзької опозиції дворян і міщан.

В другому питанні слід з'ясувати наслідки поразки чеського станового повстання 1618-1620 рр. Зміцнення феодально-католицької політики Габсбургів. Оновлений земський статут 1627 р. Загострення станових протиріч. Повстання 1775 р. Відміна особистої залежності селян. Декрет про віротерпимість. Економічне розорення словацьких земель.

боротьба словаків з турецькою агресією та їх антигабсбурзькі виступи в XVII-XVIII ст. Розвиток мануфактур. Реформи Марії -Терезії та Йосифа II.

В третьому питанні треба охарактеризувати політичне становище хорватських земель. Боротьба проти Османської імперії. Місце Хорватії в складі Австрійської імперії. Військовий кордон. Розвиток панщинної системи. Селянське повстання М. Губеця 1573 р. Заколот Зрінських та наступ австрійського абсолютизму. Повстання селян і граничар в середині XVIII ст.

Реформи Марії-Терезії та Йосифа II.

В четвертому питанні слід проаналізувати політичний розвиток словенських земель та Далмації. Економічне становище та антифеодальну боротьбу селян в XVI ст. Розвиток міст і ремесла. Реформація і Контрреформація. Істрія і Далмація під владою Венеції в XV - XVIII ст. Наполеонівські війни та утворення Іллірійських провінцій.

В п'ятому питанні визначити головні напрямки розвитку чеської та словацької культури. Література й просвітницька діяльність общини чеських братів. Я. А. Коменський. Розвиток літературної мови. Зародження історичної науки. Природничі науки. Книгодрукування. Архітектура бароко. Занепад чеської і словацької культури в XVII – першій половині XVIII. Пожвавлення культурного життя Чехії та Словаччини в другій половині XVIII ст.

В шостому питанні з'ясувати причини розквіту культури Далмації Дубровника в епоху пізнього Відродження. Розвиток хорватської художньої та наукової літератури. М. Маруліч, М. Држіч, М. Орбіні. Архітектура та живопис. Реформація. П.Трубар. Хорватська література епохи бароко. І.Гундуліч. Літературна творчість П.Зрінських, Ф.Франкопана, Ю.Крижанича. Розвиток освіти та науки в хорватських і словенських землях XVIII ст. А. Лінхарт.

Література:

1. История Чехословакии. – М., 1956. – Т.1.
2. История Югославии. – М., 1963. – Т. I.
3. История южных и западных славян. – М., 1998. – Т. 1.
4. История Словакии. – М., 2003.
5. Фрейдзон В.И. История Хорватии. – С-Пб., 2001.
6. Зашкільняк Л. Історія Центрально-Східної Європи. – Львів, 2001.
7. Дейвіс Н. Європа: історія. – К., 2001.
8. Яровий В.І. Історія західних і південних слов'ян. – К.,
9. Краткая история Венгрии: с древнейших времен до наших дней. – М.,
10. Хрестоматия по истории южных и западных славян: В 3 т. – Минск, 1987. – Т.1.

Програмові вимоги до курсу історія країн Центрально-Східної Європи в середні віки

1. Дайте характеристику процесу завоювання турками слов'янських народів Балканського півострова.
2. Проаналізуйте перший поділ Польщі.
3. Охарактеризуйте організацію управління Османської імперії на Балканському півострові.
4. Проаналізуйте другий поділ Польщі.
5. Охарактеризуйте особливості турецького управління в Болгарії, Сербії, Боснії та Герцеговини.
6. Проаналізуйте третій поділ Польщі.
7. Охарактеризуйте форми володіння землею на Балканах в період турецького завоювання.
8. Проаналізуйте соціально-економічний розвиток Білорусії у XVIII ст.
9. Охарактеризуйте судову владу, релігійне становище та адміністративний устрій південнослов'янських народів у складі Османської імперії.
10. Проаналізуйте передумови політичної й економічної кризи в Речі Посполитій в середині XVII - середині XVIII ст.
11. Охарактеризуйте розвиток міст, ремесла, внутрішньої та зовнішньої торгівлі південнослов'янських народів у XVII-XVIII ст.
12. Проаналізуйте участь Речі Посполитої у війнах середини XVII – середини XVIII ст.
13. Охарактеризуйте міжнародне й внутрішньополітичне ослаблення Речі Посполитої в першій половині XVIII ст.
14. Проаналізуйте розвиток феодального господарства в Білорусії наприкінці XV-XVIII ст.
15. Охарактеризуйте втручання у внутрішні справи Польщі Австрії, Пруссії, Росії у XVIII ст.

16. Проаналізуйте сучасні концепції білоруських вчених щодо етно - політичного розвитку Білорусії в складі Великого князівства Литовського.
17. Охарактеризуйте економічний розвиток Сілезії і Помор'я, в ХУІ – ХУІІІ ст.
18. Проаналізуйте антифеодальну та національно-визвольну боротьбу білоруського народу наприкінці ХУІ – середині ХУІІ ст.
19. Охарактеризуйте загарбання білоруських земель під час трьох поділів Речі Посполитої і політику Російського царизму в Білорусії.
20. Проаналізуйте політичне становище, державний устрій, соціально-економічний розвиток Сілезії та Помор'я.
21. Охарактеризуйте розвиток польської культури середини ХУІІ – серед. ХУІІІ ст.
22. Проаналізуйте становище Дубровницької республіки.
23. Охарактеризуйте військово-ленну систему, передумови її утворення та причини занепаду.
24. Історіографія поділів Речі Посполитої.
25. Соціально-економічний розвиток Польщі у кінці ХV – на початку ХVІІ ст. (сільське господарство, перехід до фільваркової системи).
26. Чорногорія і її боротьба за незалежність у ХVІ – ХVІІІ ст.
27. Соціально-економічний розвиток Польщі у кінці ХV – на початку ХVІІ ст. (міста, ремесло, торгівля).
28. Болгарія під час війн європейських держав проти Туреччини.
29. Річ Посполита в Тридцятирічній війні.
30. Суспільні стани в Османській імперії. Особливості соціального поділу слов'янського населення.
31. Проаналізуйте розвиток феодального господарства в Чехії наприкінці ХV – ХVІІ ст.
32. Охарактеризуйте розвиток словацької культури в ХVІ – ХVІІІ ст.
33. Проаналізуйте передумови і наслідки переходу до фільваркової системи господарювання в Чехії у ХV – ХVІІ ст.

34. Охарактеризуйте зовнішню політику Кримського ханства у XVI – XVII ст.
35. Проаналізуйте розвиток чеських міст, ремесла і торгівлі в XV - XVII ст.
36. Охарактеризуйте суспільно-політичний розвиток Хорватії під владою Габсбургів у XVI – XVIII ст.
37. Проаналізуйте політичні, соціальні, економічні чинники утворення Габсбурзької імперії.
38. Охарактеризуйте соціально-економічний розвиток Чехії у XVII – XVIII ст.
39. Проаналізуйте соціально-економічний розвиток Словаччини у XVII – на початку XVIII ст.
40. Охарактеризуйте внутрішню політику кримських ханів Гіреїдів у XVII – XVIII ст.
41. Проаналізуйте суспільно-політичний розвиток чеських земель у складі Австрійської імперії у XVIII ст.
42. Охарактеризуйте соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток литовських земель у складі Речі Посполитої в 1569 – 1791 рр.
43. Проаналізуйте гасла, причини, хід та наслідки Руху Ференца II Ракоці (1703 – 1711 рр.) і участь в ньому слов'янського населення.
44. Охарактеризуйте розвиток культури Хорватії, Далмації і Словенії в XVI – XVII ст.
45. Проаналізуйте суспільно-політичний розвиток Хорватії під владою Габсбургів у XVI – XVIII ст.
46. Охарактеризуйте розвиток культури, освіти та науки неслов'янських народів Центрально-Східної Європи в XV – XVIII ст.
47. Проаналізуйте суспільно-політичний розвиток Словаччини у складі Австрійської імперії у XVI – XVIII ст.
48. Охарактеризуйте реформи Марії-Терезії та Йосифа II і їх вплив на етно - політичний розвиток слов'янських народів Австрійської імперії.

49. Проаналізуйте соціально-економічний розвиток Словенії у складі Австрійської імперії в XVII – XVIII ст.
50. Охарактеризуйте зовнішню політику Пруського королівства у XVIII ст.
51. Охарактеризуйте документ: Устави на волюки 1557 р.
52. Охарактеризуйте документ: Привілеї Вітовта.
53. Дайте визначення терміну - “суд лавників”.
54. Охарактеризуйте документ : Едикт 1717 р. Фрідріха I.
55. Охарактеризуйте документ: Вічний мир 1686 р.
56. Охарактеризуйте документ: Брестська церковна унія.
57. Охарактеризуйте документ: Петербурзькі конвенції 1772 р.
58. Охарактеризуйте документ: Кондиції 1764 р.
59. Охарактеризуйте документ: Петербурзькі конвенції 1793 р.
60. Охарактеризуйте документ: Петербурзькі конвенції 1795 р.
61. Охарактеризуйте документ: Військово-політичний договір Пруссії та Польщі 1790 р.
62. Охарактеризуйте документ: Журавницький мирний договір 1676 р.
63. Охарактеризуйте документ: Аахенський мир 1748 р.
64. Охарактеризуйте документ: Вестфальський мирний договір 1648 р.
65. Охарактеризуйте документ: Радомська конституція 1505 р.
66. Охарактеризуйте документ: Трипартикум Хунгарії.
67. Охарактеризуйте документ: “Патент про підданих” Йосифа II.
68. Охарактеризуйте документ: Твір словацького релігійно-громадського діяча Юрія Тржановського (1591 – 1637 рр.) “Аугсбургська конфесія”.
69. Охарактеризуйте документ: Цивільний кодекс Габсбургів 1776 р.
70. Охарактеризуйте документ: Кучук-Кайнаджирський мирний договір.
71. Охарактеризуйте документ: Ніштадський мирний договір.
72. Охарактеризуйте документ: “Патент про толерантність” Йосифа II.
73. Охарактеризуйте документ: Сатмарський мир 1711 р.
74. Охарактеризуйте документ: Ясський мирний договір 1791 р.

Основні джерела та література до нормативного курсу з історії країн Центрально-Східної Європи в середні віки

Джерела

1. Антология чешской и словацкой философии. – Москва, 1982.
2. Балканские народы и европейские правительства в XVIII - начале XX в. (Документы и исследования). – Москва, 1982.
3. Баран З., Полещук Т. Країни Центральної та Східної Європи в міжвоєнний період (навчально-методичний посібник). – Львів, 1999.
4. "Великая хроника" о Польше, Руси и их соседях XI - XIII вв. – Москва, 1987.
5. Вішнеўскі А.Ф., Юхо Я.А. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі у дакументах і матэрыялах (са старажытных часоў до нашых дзён). – Мінск, 1998.
6. Галл Аноним. Хроника и деяния князей или правителей польских. – Москва, 1961.
7. Гельмольд. Славянская хроника. – Москва, 1963.
8. Гуситское движение в освещении современников. Источники и материалы / Сост. Л.П.Лаптева. – Москва, 1992.
9. Документы по истории Мюнхенского сговора 1937-1939 гг. – Москва, 1979.
10. Избранные произведения болгарских революционных демократов. – Москва, 1959.
11. Избранные произведения прогрессивных польских мыслителей: В 3 т. – Москва, 1956. – Т. 1-3.
12. Конституції нових держав Європи та Азії / Упорядник С.Головатий. – Київ, 1996.
13. Лаврентий из Бржезовой. Гуситская хроника. – Москва, 1962.
14. Македония. Путь к самостоятельности. Документы. – Москва, 1997.
15. Маркович С. Избранные произведения. – Москва, 1956.
16. Освобождение Болгарии от турецкого ига: Документы: В 3 т. – Москва, 1961. Т.1-3.
17. Первое сербское восстание и Россия: Сборник документов: В 2 т. – Москва, 1980-1983. – Т. 1-2.
18. Постолювський Р.М., Пугач С.П., Страшнюк Р.Ю. Встановлення тоталітарних режимів у країнах Центральної та Південно-Східної Європи (1944-1953). Хрестоматія для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України. – Харків, 2000.
19. Свод древнейших известий о славянах. – Москва, 1991—1995. – Т.1-2.
20. Социалистическая оппозиция в Чехословакии. 1973-1975. Подборка документов. – Лондон, 1976.
21. Страшнюк С.Ю., Пугач С.П. Політичні кризи та антитоталітарні рухи в країнах Східної Європи (50 - 80-ті роки XX ст.). – Харків, 1998.
22. Хрестоматия по истории южных и западных славян: В 3 т. – Минск,

1987-1991. – Т. 1-3.

23. Югославия в огне. Документы, факты, комментарии (1990-1992) / Отв. ред. Е.Ю. Гуськова. – Москва, 1992.

Література

24. Авербух Р.А. Революция в Австрии (1848-1849 гг.). – Москва, 1980.

25. Ангелов Д. Богомилство в Болгарии. – Москва, 1954.

26. Австро-Венгрия: интеграционные процессы и национальная специфика. – Москва, 1997.

27. Археология Венгрии. Конец II тысячелетия до н.э. - I тысячелетие н.э. / Под ред. В.С.Титова и И.Эрдели. – Москва, 1966.

28. Арш Г.Л. и др. Краткая история Албании / Под ред. А.Ф.Миллера. – Москва, 1965.

29. Балканы в конце XIX - начале XX ст. Очерки становления национальных государств и политической структуры в Юго-Восточной Европе. – Москва, 1991.

30. Балух В.О. Фільваркове господарство Польщі в XVI - XVII ст. – Чернівці, 1999.

31. Баран З., Криль М. Історія Югославії. 1918-1990 рр. Текст лекцій. – Львів, 1997.

32. Бернштейн Р.Б. Константин-философ и Мефодий. – Москва, 1984.

33. Бромлей Ю.В. Становление феодализма в Хорватии. – Москва, 1964.

34. Буданова В.П. Варварский мир эпохи Великого переселения народов. – Москва, 2000.

35. Буданова В.П., Горский А.А., Ермолова И.Е. Великое переселение народов. Этнополитические и социальные аспекты. – Москва, 1999.

36. Валента И. Советское вторжение в Чехословакию 1968. – Москва, 1991.

37. Васильев А.А. История Византийской империи: от начала Крестовых походов до падения Константинополя. – Санкт-Петербург, 1998.

38. Великая Моравия, ее историческое и культурное значение. Сб. статей. – Москва, 1985.

39. Византия между Западом и Востоком. Опыт исторической характеристики. – Санкт - Петербург, 1999.

40. Волков В.К. Германо-югославские отношения и развал Малой Антанты. 1933-1938. – Москва, 1966.

41. Восточная Европа в древности и средневековье. – Москва, 1978.

42. Вторая мировая война. Дискуссии. Основные тенденции. Результаты исследований / Под ред. В. Михалки. – Москва, 1997.

43. Галкин И. С. Дипломатия европейских держав в связи с освободительным движением народов европейской Турции в 1905-1912 гг. – Москва, 1960.

44. Гиренко Ю.С. Сталин - Тито. – Москва, 1991.

45. Гісторыя Беларусі. У 2 ч. – Мінск, 1998. Ч. 1-2.

46. Гольберг М.Я. Иван Франко і українсько-сербські культурні зв'язки. –

Львів, 1991.

47. Горина Л. В. Социально-экономические отношения во Втором Болгарском царстве. – Москва, 1972.
48. Грачев В.П. Сербская государственность в X-XIV вв. – Москва, 1992.
49. Дейвіс Н. Європа. Історія. – Київ, 2000.
50. Достян И.С. Борьба сербского народа против турецкого ига. XV - начало XIX в. – Москва, 1958.
51. Дюррозель Ж.Б. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. – Київ, 1995.
52. Жебокрицкий В.А. Болгария во время Балканских войн 1912-1913 гг. – Киев, 1961.
53. Зашкільняк Л.О. Польська історіографія після Другої світової війни: проблеми національної історії (40 - 60-ті роки). – Київ, 1992.
54. Историография истории южных и западных славян. Учебное пособие. – Москва, 1987.
55. История Белоруси. Учебное пособие. – Минск, 1997.
56. История Болгарии. В 2 т. – Москва, 1954-1955. Т.1-2.
57. История Венгрии. В 3 т. – Москва, 1971-1976. Т. 1-3.
58. История на македонскиот народ. – Скопје, 1969. – Кн. 2.
59. История Польши. – Москва, 1956-1959. – Т. 1-3.
60. История Румынии. – Москва, 1971. – Т.1-2.
61. История Румынии нового и новейшего времени. – Москва, 1964.
62. История Чехословакии. – Москва, 1956-1961. – Т.1-2.
63. История стран Центральной и Юго-Восточной Европы XX века. – Москва, 1997.
64. История Югославии. В 2 т. – Москва, 1963. – Т. 1-2.
65. История первобытного общества. Эпоха классового образования. – Москва, 1988. Історія південних і західних слов'ян. Підручник. – Київ, 1987.
66. История южных и западных славян. Курс лекций. – Москва, 1998. – Т.1-2.
67. Іналджик Г. Османська імперія. Класична доба. 1300- 1600. – Київ, 1998.
68. Кадацкий В.Ф. Политическая борьба в Болгарии в 30-е годы XX в. – Москва, 1984.
69. Каждан А.П. Византийская культура X - XII века. – Санкт-Петербург, 1997.
70. Каждая А П., Литаврин ГГ. Очерки истории Византии и южных славян. – Санкт-Петербург, 1998.
71. Каппелер А. Россия - многонациональная империя. Возникновение, история, распад. – Москва, 1996.
72. Карасев В.Г. Сербский демократ Живоин Жуевич. – Москва, 1974.
73. Кироякидис Г.Д. Греция во Второй мировой войне. – Москва, 1967.
74. Кірсенко МВ. Греція на зорі сучасності. – Київ, 1996.

75. Кірсенко М. Чеські землі в міжнародних відносинах Центральної Європи 1918-1920 років. Політико-дипломатична історія з доби становлення Чехословацької республіки. – Київ, 1997.
76. Клинге М. Мир Балтики. – Хельсинки, 1994.
77. Королюк В.Ц. Древнепольское государство. – Москва, 1957.
78. Королюк В.Ц. Славяне и восточные романцы в эпоху раннего средневековья. – Москва, 1985.
79. Коротка історія Угорщини. – Ніредьгаза, 1997.
80. Корсунський АР., Гюнтер Р. Упадок и гибель Западной Римской империи и возникновение варварских королевств (до сер. VI в.). – Москва, 1984.
81. Костюшко И.И. Аграрная реформа 1848 г. в Австрии. – Москва, 1993.
82. Краткая история Албании: С древнейших времен до наших дней. – Москва, 1992.
83. Краткая история Болгарии: С древнейших времен до наших дней. – Москва, 1987.
84. Краткая история Венгрии: С древнейших времен до наших дней. – Москва, 1991.
85. Краткая история Польши: С древнейших времен до наших, дней. – Москва, 1993.
86. Краткая история Румынии: С древнейших времен до наших дней. – Москва, 1987.
87. Краткая история Чехословакии: С древнейших времен до наших дней. – Москва, 1989.
88. Кріль М. Розпад югославської федерації та утворення нових держав на Балканах. Текст лекції. – Львів, 1996.
89. Кріль М. Слов'янські народи Австрійської монархії: освітні та наукові взаємини з українцями. 1772-1867. – Львів, 1999.
90. Кріль М. Суспільно-політичний розвиток Словаччини 1945-1995. Текст лекцій. – Львів, 1996.
91. Лаптева Л.П. Русская историография гуситского движения (40-е годы XIX в. – 1917 г.). – Москва, 1978.
92. Лещиловская И.И. Иллиризм: к истории хорватского национального Возрождения. – Москва, 1968.
93. Лещиловская И.И. Общественно-политическая борьба в Хорватии 1848-1849 гг. – Москва, 1977.
94. Ливанцев К.Е. Сословно-представительная монархия в Польше, ее сущность и особенности (вторая половина XIV - конец XVI в.). – Ленинград, 1968.
95. Лившиц Г.Н. Реформационное движение в Чехии и Германии. – Минск, 1978.
96. Литаврин Г.Г. Болгария и Византия в XI-XII вв. – Москва, 1960.
97. Лужицькі серби. Посібник з народознавства / За ред. В.Моторного та Д.Шольце. – Львів; Будишин, 1997.

98. Макова Е.С. Загреб в XVI веке. – Москва, 1976.
99. Матвеев Г.Ф. "Третий путь?" Идеология аграризма в Чехословакии и Польше в межвоенный период. – Москва, 1992.
100. Международные отношения на Балканах. 1856-1878 гг. – Москва, 1976.
101. Мыльников А.С. Культура чешского возрождения. – Ленинград, 1982.
102. Мыльников А.С. Народы Центральной Европы: формирование национального самосознания. XVIII - XIX вв. – Санкт - Петербург, 1997.
103. Наленч Д., Наленч Г. Юзеф Пилсудский: легенды и факты. Москва, 1990. Наумов В.П. Господствующий класс и государственная власть в Сербии. – Москва, 1974.
104. Ненашева З.С. Идеино-политическая борьба в Чехии и Словакии в начале XX века. – Москва, 1984.
105. Оболенский Д. Византийское содружество наций. Шесть византийских портретов. – Москва, 1998.
106. Овсійчук В. В. Образотворче мистецтво Югославії. Нарис історії. – Київ, 1983.
107. Озолин А. И. Из истории гуситского революционного движения. – Саратов, 1962.
108. Освободительные движения народов Австрийской империи. Зарождение и развитие. Конец XVIII в. – 1849 г. – Москва, 1980.
109. Освободительные движения народов Австрийской империи. Период утверждения капитализма. – Москва, 1981.
110. Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XV – XVI вв. Главные тенденции политического взаимодействия. – Москва, 1984.
111. Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XVII веке. – Москва, 1999.
112. Очерки новой и новейшей истории Венгрии. – Москва, 1963.
113. Павлюченко О. В. Україна в російсько-югославських суспільних зв'язках другої половини XIX - початку XX ст. – Київ, 1992.
114. Первая мировая война. Пролог XX века. – Москва, 1999.
115. Петров Н. Походження слов'ян. – Київ, 1972.
116. Писарев Ю. А. Великие державы и Балканы накануне Первой мировой войны. – Москва, 1985.
117. Писарев Ю. А. Образование Югославского государства. – Москва, 1975.
118. Писарев Ю.А. Освободительное движение югославских народов Австро-Венгрии. 1905-1914 гг. – Москва, 1969.
119. Политические партии и движения Восточной Европы. Проблемы адаптации к современным условиям. Сб. статей. – Москва, 1994.
120. Политические системы СССР и стран Восточной Европы. 20 - 60-е годы. – Москва, 1991.
121. Политический кризис 1939 года и страны Центральной и Юго-

- Восточной Европы. – Москва, 1989.
122. Политический ландшафт стран Восточной Европы середины 90-х годов. – Москва, 1997.
123. Польша на путях развития и утверждения капитализма (конец XVIII - 60-е годы XIX в.). – Москва, 1984.
124. Поплазаров Р. Гръчката политика спрема Македонка во втората половина XIX и на понетокот XX век. – Скопје, 1973.
125. Попович М.В. Мировоззрение древних славян. – Киев, 1985.
126. Принятие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси. – Москва, 1988.
127. Пугач Є.П., Страшнюк С.Ю. Історія західних та південних слов'ян XX століття Посібник. – Харків, 1998.
128. Развитие этнического самосознания славянских народов раннего средневековья. – Москва, 1982.
129. Развитие этнического самосознания славян в эпоху зрелого феодализма. – Москва, 1989.
130. Раннефеодальные государства и народности (южные и западные славяне VI— XII вв.). – Москва, 1991.
131. Раннефеодальные государства на Балканах: VI -XII вв. – Москва, 1985.
132. Роль религии в формировании южно-славянских наций / Под ред. И.В.Чуркиной. – Москва, 1999
133. Рудяков П.М. Українсько-хорватські літературні взаємини в XIX-XX ст. – Київ, 1987.
134. Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. – Москва, 1979.
135. Свердлов М.Б. Становление феодализма в славянских странах. – Санкт-Петербург, 1997.
136. Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. – Москва, 1979.
137. Славяне и их соседи. Этнопсихологический стереотип в средние века. Сб.тезисов. – Москва, 1990.
138. реакции и угрозы войны. 1929-1939. – Москва, 1980.
139. Титова П.Н. Чешская культура первой половины XIX века. – Москва, 1991.
140. Трубачев О.Н. Этногенез и культура древнейших славян. – Москва, 1991.
141. Удальцов ИИ. Историография чешского национального возрождения. – Москва, 1984.
142. Фирсов Е.Ф. Эволюция парламентской системы в Чехословакии в 1920-е годы. – Москва, 1989.
143. Фісанов В. Програме суперництво (США та Австро-Угорщина у Центральній Європі в роки Першої світової війни). – Чернівці, 1999.
144. Формирование наций в Центральной и Юго-Восточной Европе. Исторические и историко-культурные аспекты. – Москва, 1981.
145. Формирование раннефеодальных славянских народностей. – Москва, 1981.

146. Фрейденберг М.М. Дубровник и Османская империя. – Москва, 1984.
147. Фрейдзон В. И. Далмация в хорватском национальном возрождении XIX в. К истории югославизма и его неудачи. – Москва, 1997.
148. Фрейдзон В.И. Нация до национального государства. Историко-социологический очерк Центральной Европы XVIII - начала XX вв. – Дубна, 1999.
149. Хитрова Н.И. Черногория в национально-освободительном движении на Балканах и русско-черногорские отношения в 50 - 70-х годах XIX века. – Москва, 1979.
150. Чорний В.П. Героическая эпопея болгарского народа. Апрельское восстание 1876 г. – Львов, 1976.
151. Чуркина И.В. Словенское национально-освободительное движение в XIX в. и Россия. – Москва, 1978.
152. Шеменков К.А. Греция: Проблемы современной истории. – Москва, 1987.
153. Шмераль Я.Б. Образование Чехословацкой республики в 1918 году. – Москва, 1967.
154. Шофман А.С. Очерки по истории Македонии и македонского народа. В 2 т. – Казань, 1960. – Т. 1-2.
155. Яровий В.І. Історія західних і південних слов'ян у XX столітті. Курс лекцій. – Київ, 1996.
156. Яровий В.І. Новітня історія країн Східної Європи. 40-90-ті роки XX ст. – Київ, 1997.

